

To mistenkelige personer

Saksøker: Filmselskapet A/S
Prosessfullmektig: Advokat Cato Schiøtz (H)
Saksøkte: Gustavs etterlatte
Prosessfullmektig: Advokat Johan Hjort (H)

1 De faktiske forhold

1.1. Innledning¹

Det hender at en enkeltstående sak er som et brennpunkt – for fortid, nåtid og framtid, for betydelige deler av en kulturutvikling, også på områder man å utgangspunktet skulle tro saken overhodet ikke ville berøre. Den 22. august 1926, alstå for 71 år siden, fant en slik enkeltbegivenhet sted. Et dobbeltmord ble begått i skogen 9 kilometer nord for Hønefoss. Drapene på to uvæpnede lensmenn, og to måneders jakt i skogene over hele Østlandet på to mistenkelige personer, hisset befolkningen opp til en avsky overfor morderne og en støtte til ofrene som Norge knapt har sett verken før eller siden. Under begravelsen til lensmann Aalde, kom 2000 mennesker til Norderhov kirke. Avisene skrev at så mange mennesker hadde ikke, ifølge avisreferatene, vært samlet på Ringerike siden middelalderen. Under jakten ble militære tropper satt inn, og i annenhver bygd så folk to mistenkelige personer. Uttallige dusin menn ble sett og meldt at de hadde ”stukket til skogs”, fra Valdres til Gøteborg, fra Sigdal til Värmland. En rekke menn ble arrestert, med fullt navn og signalement i avisene, utropt til morderne fra første dag de ble tatt.

Det synes som en uskyld i en ung nasjons liv var brutt. Vi ser også et vendepunkt mot en eksplosiv utvikling av kriminaljournalistikken fra og med denne saken. Den ble blodigere og mer fantasifull. Men lensmannsmordene ble også opptakten til en varere form for journalistisk *litteratur*. For mordene ble ikke bare et brennpunkt for samfunnets og avisjournalistikkens endring i det som skjedde utover høsten 1926. Det er en sak med et vidt og kulturelt sett, dramatisk etterspill. Sju år etter mordene dannet saken utgangspunktet for Gunnar Larsens roman "To mistenkelige personer", en bok som foregriper både dokumentarismen og Truman Capote med tredivet år. Så kom filmen til Tancred Ibsen og Norsk Film, ferdig i 1950, bygd på Gunnar Larsens bok, Den er aldri vist offentlig, men ble stanset av en Høyesterettsdom som i sine premisser og konklusjon er meget spesiell, også i internasjonal sammenheng. Dommen gir et sterkere personvern enn selve lovenes tekst gir uttrykk for.

¹ Innledningen er ved Steinar Hansson, ansvarlig redaktør *Dagsavisen Arbeiderbladet*.

Det kulturhistorisk interessante er endringen av *tidsånden* fra midten av 1920-årene til begynnelsen av 1950-årene. Her er det viktig å huske at krigen ligger imellom. På 25 år har en og samme sak demonstrert en eksplosjon i bloddryppende kriminaljournalistikk, blottet for ethvert personvern, til en dom som innskrenker, ikke først og fremst den journalistiske, men særlig den kunstneriske friheten i det 20. århundrets nye medium, i filmen. I mellom disse to ytterpunkter i utfoldende og innskrenkende dokumentarisme, er det så skapt en ny litterær sjanger i vårt land. Men det riktig særmerkede ved denne saken, i dag – er altså at dommen gjelder ennå. Vi får ikke se filmen her, men akkurat det skyldes nok at Norsk Film ikke vet hva vi vet, nemlig at det mest lukkede forum for pressen i vårt land, nettopp er Redaktørforeningens møter.

I dag er saken om "To mistenkelige personer" i første rekke spørsmål om juss, om hvor lenge en dom skal ha kraft. Den skal visst være for evigheten, forstått som tre generasjoners rett til vern. Om det skal dagens iscenesettelse handle. Men før vi kommer så langt, noen flere ord om saken før den endte i dommen i 1952.

Jeg vil hente fram et sitat fra den første reportasje om mordene, fra Dagbladet den 24. august 1926. Hele førstesiden slår opp: "To lensmenn myrdet av skapsprengere", og undertittel "Begge forbrytere arrestert i formiddag." Det siste var helt feil, den første av utrolig mange liknende feil. Artikkelen begynner slik: "En uhyggelig morderdåd som har kostet to mennesker livet under meget dramatiske omstendigheter, har i går og idag satt sinnene i Hønefoss og omegn i sterk bevegelse." En nærmere beskrivelse av ugjerningen følger, blant annet om hvordan jorden er oversprøytet med blod og denne setningen, som alle dagens kritikere av moderne kriminaljournalistikk burde merke seg for å huske hva man tillot seg da, og ikke nå:

"Den uhyggelige måten lensmann Solumsmoen er drept på, med to stikk i halsen, tyder på at dennes overfaldsmann muligens kan ha vært en tater eller finn – det er meget sjelden at alminnelige norske forbrytere verger seg på denne måten."

Fire dager senere har politiet funnet ut hvem hovedmannen sannsynligvis er, nemlig den såkalte Østlina Pojk, en svenske med mange navn. Overskriften lyser mot en: "Hvem har sett lennsmannsmorderen, svensken Anton Svensson?" Nedover står å lese at den andre morderen også har med Sverige å gjøre, men bærer navnet Erik Normann. Et par dager etter opplyses at denne Erik Normann neppe kan være morderen likevel, fordi han ble gal i fjor og har vært innesperret på et asyl i Sverige siden påsken i 1925. Flere av de andre som er mistenkt med navn og påstand om å være mordere, frikjennes i spaltene i dagene som går, men det bemerkes om de fleste av dem at de har tilstått en rekke andre småforbrytelser, og at det dermed var bra at de ble tauet inn. Hvis personvern ikke fantes, hvis det uten videre var mulig å skrive hva man ville i avisene om faktiske, mulige og tenkelige forbrytere, var høsten 1926 en fantastisk tid, både for norske journalister og norske lesere. Mye mer spennende enn tidens omstendelige og redelige forbehold og anonymisering. Mer spennende, men samtidig utrolig brutalt overfor dem som måtte ha blitt rammet.

Fjorten dager etter mordene klarer politiet gjennom sin etterforskning å komme fram til hvem som er den sannsynlige andre av drapsmennene på flukt, nemlig 19 år gamle Henning Sigurd Madsen fra Hokksund. Med illustrasjon og navn rulles han ut i spaltene, og det berettes i detalj fra politiets forhør av hans foreldre på Hokksund. De drev et losjhus for vandrere og løsarbeidere, det var der svensken Svensson hadde vært mange ganger tidligere og etter hvert fått dratt den unge sønnen Henning Sigurd med seg på små

forbryttertokter, som til slutt endte med drapene på Ringerike. Det står i avisen at foreldrene under avhøret hadde vært usedvanlig vrang og vriene. Videre het det, hentet fra Dagbladet:

"De vevet seg straks inn i en rekke selvmotsigelser. Deres sønn Henning Sigurd har fått en meget mangelfull skolegang og har siden 14-15 årsalderen stadig gått og slengt."

Det er altså denne mannen, identifisert fra og med 7. september 1926 og utallige ganger framover, gjennom resten av den lange jakten, under pågripelsen og rettssaken, som et kvart århundre seinere, etter å ha sonet og skiftet navn og identitet, vinner fram, med kravet om personvern da filmen skal settes opp.

Dette var bare smakebiter fra hvordan lensmannsmordene satte fart i den mer blodige delen av kriminaljournalistikken i Dagbladet og andre aviser fra midten av 20-årene fram gjennom 30-årene. Men det er ikke hele historien om norsk kriminaljournalistikk og lensmannsmordene. For midt oppe i denne elleville frigjøringsrusen for vill og fordomsfull beskrivelse av blod og mord, fødtes en annen fantasifull sjanger i Gunnar Larsens skikkelse. Boka fra 1933 er kjent. Minde kjent i dag er naturligvis hans reportasjer fra selve saken, men de er ikke desto mindre interessante. Midt under jakten på morderne, den 6. september, trodde politiet de var på Eidskogen. Under signaturen "vår utsendte medarbeider", rykket Larsen ut og laget en artikkel over hele førstesiden og halve annensiden – vi snakker om stort format, som dere er nødt til å høre litt av, fordi den illustrerer et viktig poeng, nemlig hvordan den litterære avisstil tok steget ut av bokomtaler og kulturdebatt, inn i det virkelige livet, med vekt på dets sidespor og subjektive fantasier. Således foregrep man kanskje "new journalism" med flere tiår. Men det dreier seg her, i avisreferatene, foreløpig bare om litterære, dramatiske grep – langt fra nyansert karaktertegnning, noe som så skulle vise seg i den senere boka om samme sak av samme person. Uansett, tenk om en kriminaljournalist i dag hadde innledet sitt førstesideoppslag slik, under overskriften "Lensmennenes jakt på lensmannsmorderne i Stang-skogene":

"Stang-skogene heter de veldige, villsomme skogstrakter som strekker seg opover fra Urskog Årnesegnen og innover mot svenskegrensen. Der er sjøer og elver, myr og mo; der er tette tykninger og krattskog og utilgjengelige urer. Elg og dådyr, hare og rev er temmelige trygge for menneskenes efterstrebelse her i dette endeløse skoglende. Der er smutthuller nok og glissent mellom boplassene. Rotvelt og steinrøys, bekkedar og tømmerlunder gir ly i overflod.

Innover denne ødemark, som gjennom årene har skaffet Stang-familien så mange smukke dividender, bilte vi lørdag kveld, nettop som skumringen falt på. Det var kjølig i luften, et drag av høst. Et tranepar fløi lavt over tretoppene, med fremstrakt slangehals rett inn i de siste dagsskimmer. Kveldsduggen skred i gravitetisk prosesjon bortover myrene og gav malerisk uttrykk for folkeeventyret og Kittelsen. Skinstryterisene stod blodrøde og myrulden neiet. Så blev det kullende mørkt under en overskyet himmel; billanternes lyskjegler som flakket henover de gråskjeggede granlegger, la mystikk og gru over skogene. Det gikk oss kaldt nedover ryggen, vi stakk våre naturopplevelser i innerlommen og husket med ett hvorfor vi bilte avsted gjennom dette dystre skoglandskap: sett at nu morderne stod der borte i skogsnaet!

For det var jo på morderjakt vi var dradd ut."

Og sett at en av våre kriminaljournalister av i dag avsluttet sin artikkel slik, som Gunnar Larsen gjorde. De ville få problemer både i PFU² og i rettssalen:

"De er åpenbart vare som skauens ville dyr og forstår selv i nattens mulm å trenge sig frem gjennom de mest villsomme slukter og kratt. Over denne lange og hittil så fruktesløse morderjakt er det ikke så lite som minner om the far, wild West eller middelalderens klapjakter på de fredløse. Og hos flere av de menn som i disse dager har streifet gjennom skogene med riflen ferdig til skudd på et sekunds varsel, sporer man en sammenbitt og kald beslutsomhet. Og det er jo ikke mer enn naturlig; alle må jo være forberedt på at de to banditter vil selge sitt liv, eller kjøpe sin frihet, så dyrt som mulig. Med koldt blod drepte de jo to lennsmenn da de bare var eftersøkt som innbruddstyver, men nu, da de jages som mordere ... Ved den minste antydning til motverge vilde der lett kunne falle et skudd eller to fra forfølgernes side. For folk synes nu engang at det ikke er to forbrytere de er ute og leter etter. Men at de jager to vilddyr."

De to vilddyrene ble til slutt innhentet, to måneder etter drapene. Svensson tok sitt eget liv, mens unge Madsen ble fanget, stilt for retten og dømt for overlagt drap. I Gunnar Larsens bok er versjonen en annen og mildere for den unge mannen: Bokas Ekstrøm forteller leserne mot slutten at Gustav, altså Madsen, bare hadde skutt i lufta, men selv trodde han hadde drept. Og det passer inn i hva boka egentlig er, nemlig en beretning om hvordan en sterk, voksen og hensynsløs mann trekker en ung, ubesudlet gutt inn i eventyr, underkastelse og endelig tragedie. Da boka kom i 1933, ble den, med rette, oppfattet som et *forsvarsskrift* for den samme mannen som fikk den stanset 19 år senere. Dagbladet og andre stilte i 1952 det betimelige spørsmål: "Vil en også kunne kreve den samme boka stanset eller beslaglagt? Kan den utgis på nytt?" Det ble uttrykt frykt for at dommen betydde et forsøk på å innføre sensur i Norge.

Det merkelige er nemlig at både Gunnar Larsens bok og filmen er mer psykologi og innlevd innsikt i drapsmenneskets sjel og liv, og deres flukt, enn Gunnar Larsens artikler i Dagbladet da det sto på. Der fantes ikke omsyn til forbryterne, i boka er i det hele bygd opp som en tragisk beskrivelse av begivenhetene, sett bare fra de tos synspunkt, ikke fra de halsende forfølgere. Det er med andre ord et kunstnerisk grep, dokumentarisk i all sin detaljkorrekthet, men psykologisk talende på en helt annen måte enn den blodige og fantasifulle avisjournalistikken. Boka har litterær substans, mens avisartiklene må kunne kalles revejakt med litterære virkemidler.

Sigurd Hoels anmeldelse av "To mistenkelige personer" er nesten like berømt som boka, fordi han uhemmet og til dels overdrevet hyller sin kollega som Ernest Hemingway på norsk, som den som forstod at bare stedsnavn og enkelte tall har beholdt verdigheten i et språk som var ødelagt av pratsomme svindlere: Ja mer enn det, i følge Hoel gjennomførte Gunnar Larsen Hemingways stilkunst strengere enn mesteren selv. Blant annet er den "absolutte ensomhet som omgir de to i boken aldri direkte nevnt med et ord, men den blir likevel til slutt så sterk at en fryser. Sterk skildring av vær og vind, skog og vei til alle døgnets tider – man føler det på kroppen alt sammen. Boken gir en diskret, men merkelig fremstilling av guttens svake, famlende sinn."

Og så de mest berømte ordene fra Hoels anmeldelse: "Den boken skulle jeg gjerne ha skrevet."

Hva kan vi andre annet enn si: Den filmen skulle vi gjerne ha sett.

² Pressens faglige utvalg.

Jeg skal innrømme at jeg har sett den, og forstår ikke annet enn at den for sin tid må ha vært både spennende og psykologisk innlevende. Jeg ser av advokat Camilla Jarlsbys betenkning fra 20.7 i fjor for Norsk Film, at synspunktet ikke deles av det selskap som produserte filmen: Hun skriver i sin betenkning at det ikke er til å stikke under en stol at dommen var en kraftig advarsel til Norsk Film og andre om å være varsommere og mer lydhøre i denne type saker. En gjentakelse av miseren – skriver hun – vil om ikke annet kunne føre til en moralsk fordømmelse.

Uttalelsen tyder på at det ikke bare var Gunnar Larsens verk og Tancred Ibsens arbeid som ikke kunne vises på lerretet, men at dommen har hatt en "tydelig preventiv virkning i tankegangen i norsk filmverdenen". I så fall vil jeg gjenta:

Den filmen skulle vi gjerne ha sett vist³ – nå først og fremst av prinsipielle grunner.

1.2. Fastsettelsesdom

En dom kan ikke oppheves. Spørsmålet i den aktuelle "rettssak" er derfor *ikke* hvorvidt Høyesteretts dom fra 1952 er riktig eller gal – dommen er rettskraftig og vil derfor bli stående.

Men man kan likevel anta at forholdene har forandret seg på en slik måte at det som ble ansett som ikke tillatelig i 1952 i dag er tillatt. Filmselskapet kan derfor anlegge sak med påstand om at filmen kan tillates vist offentlig – et såkalt fastsettelsessøksmål.

Denne "dommen" er skrevet omtrentlig etter retningslinjene for en vanlig dom, med presentasjon av partenes anførsler og med rettens bemerkninger, som ender opp i en konklusjon formulert som en domsslutning. Naturligvis er dette ingen dom, det er et eksempel på en juridisk diskusjon omkring et emne.

Partenes anførsler er gjengitt av retten. Man har selvsagt beflittet seg på å gjengi disse slik at de synspunkter som er fremmet, kommer frem så tydelig som mulig. Men for ordens skyld bør leseren likevel ha *in mente* at de konkrete formuleringene er rettens, og ikke prosessfullmektigenes.

2 Partenes anførsler

2.1. Filmselskapets anførsler

Filmselskapet tok utgangspunkt i at det ikke hersket uenighet om faktum.

Filmselskapet hevdet at man må vurdere hvorvidt filmen er en gjengivelse av faktiske hendelser, eller om den er et utslag av friere diktning. Gustav blir vesentlig mer positivt fremstilt i filmen enn i boken, og vesentlig mer positivt enn de faktiske hendelsene kan begrunne:

- I filmen behandles Gustav som uskyldig, mens Gustav i virkeligheten ble funnet skyldig i overlagt drap.

³ Det er vanlig å si at en film blir "vist". Dommen fra 1952 bruker også uttrykket "fremvist". I opphavsrettslig sammenheng vil det å gjøre et filmverk tilgjengelig for allmennheten representere en "fremføring", og retten har valgt dette uttrykket av hensyn til konsekvens i terminologien. Men annet enn et terminologisk spørsmål er dette ikke i denne sammenheng. [Rettens anmerkning.]

- I filmen fremstilles Gustav som en ung, eventyrlysten gutt – dette er langt fra de reelle forhold hvor Gustav var funnet skyldig i 28 innbrudd de to årene forut for drapene.

Gustav ble løslatt mot slutten av 1930-årene, men nye straffbare forhold førte ham igjen inn i fengselet, og han ble igjen løslatt i 1946. Etter dette rehabiliterer han seg fullstendig, skifter navn, gifter seg og har – da innspillingen av filmen finner sted – to små barn. Han bosatte seg syd for Oslo og arbeider som håndverker. Gustav døde for flere år siden.

Ved vurderingen tok man i den opprinnelige dommen hensyn til familien og de små barna, og bygget på kriminalpolitiske og pedagogiske momenter.

I dommen er tiltalte anonymisert,⁴ og dommen representerer en avbalansering av ytringsfrihet mot personvernet.⁵ Filmselskapet hevdet at i dag vil denne avbalanseringen være misvisende – man kan ikke løse spørsmålet ved en fri interesseavveining, utgangspunktet er derfor uriktig. Ytringsfriheten må etter dagens rett legges til grunn som utgangspunkt, og begrensninger av denne krever en sterk begrunnelse.

Tiltaltes personverninteresser er ikke de samme som på domstidspunktet. I dommen henvises det til at selv om tiltaltes riktige navn ikke blir brukt og han selv har skiftet navn, vil den kunne vekke minner som fører til at hans identitet "vil bli avslørt for folk for hvem den tidligere var ukjent". Dette hensynet hevder Filmselskapet at knapt lenger er relevant.

I dommen henvises det også til at en film vil nå frem til et langt større antall mennesker enn f eks en roman, dette bygger på et syn på filmens gjennomslagskraft som utviklingen av mediebildet i dag knapt berettiger.

I filmen legges det også vekt på hensynet til ektefelle og barn – i dag er barna godt voksne, og man kan ikke anta at lanseringen av filmen vil volde dem særlige problemer.

Dommen legger endelig vekt på "de psykiske lidelser som bevisstheten om å være gjenstand for oppmerksomhet og omtale i forbindelse med begivenheter som ... [Gustav] framfor alt vil glemme". Dette hensyn er åpenbart ikke relevant etter at Gustav er avgått ved døden. Av samme grunn er de generelle kriminalpolitiske hensyn i forbindelse med rehabilitering ikke relevante.

Avstanden i tid sikrer at publisiteten ikke vil ha skadevirkninger. Dommen ble avsagt seks år etter at Gustav ble rehabilitert, i dag er det gått mer enn 50 år. Man kan ikke lenger anta at offentlig fremføring vil ha "vesentlige skadevirkninger".

Dommens syn på ytringsfrihet er – som Filmselskapet allerede har fremholdt – foreldet. I dommen stilles spørsmålet om det var "nødvendig å legge filmen nær opp til det virkelige hendelsesforløp". Dette er ikke bare "nødvendige" ytringer som er vernet – Filmselskapet viste for så vidt til den dissenterende dommer Thraps votum i Rt 1959:431 (om Henry Millers roman *Sexus*).

Filmselskapet oppsummerte sine anførsler i tre punkter:

- Høyesteretts interesseavveining i Rt 1952:1217 er uriktig utfra *dagens* rettsoppfatning og syn på ytringsfriheten
- De personverninteresser som ble trukket frem, er ikke lenger relevante
- Det representerer i dag en uriktig lovanvendelse å trekke inn slike mothensyn

⁴ Prosessfullmektigen gjorde retten oppmerksom på at tiltalte nevnes ved navn ett sted (s 3 i den utskriften som ble gjort tilgjengelig for retten).

⁵ I dommen brukes uttrykket "rettsvern for personligheten" eller "personlighetens rettsvern". Terminologien "personvern" er av nyere dato, og uttrykkene brukes av og til for å presisere noe forskjellige aspekter. I denne dommen betraktes de imidlertid som synonyme.

I sin prosedyre trakk Filmselskapet frem eksempler fra nyere filmhistorie, som også var blitt belyst av vitner, særlig Bente Erichsens *Over grensen* (1987), som tok utgangspunkt i den såkalte Feldmann-saken. Denne siste filmen er fremført i fjernsyn. Gustavs etterlatte hevder at en slik fremføring vil kunne utløse skadevirkninger. Men det var det intet sensasjonelt ved Norsk rikskringkasting omtale eller fremføring av *Over grensen*, og det er ikke blitt hevdet at den har utløst skadevirkninger.

Filmselskapet trakk særlig frem "nødvendighetskriteriet" som førstvoterende fremholder i Rt 1952:1217. Man hevdet at dette ikke var gyldig – i alle fall ikke lenger – og brukte som eksempel Agnar Mykles posthumt utgitte samling av fire brev, *Mannen fra Atlantis* (1997), hvor ett av brevene er til forfatterens mor. Bruk av nødvendighetskriteriet ville her ha kunnet begrense offentliggjøring og dermed redusere et viktig forfatterskap.

Filmselskapet henviste til straffeloven § 252 som for ærekrenkelser inneholder et vern av en avdøds minne, men pekte på at dette vernet var redusert i forhold til det vern levende personer nyter i forhold til ærekrenkelser. Filmselskapet henviste også til NOU 1997:19 *Et bedre personvern* s 13, hvor det heter om avdøde personers personvern:

"Opplysninger om døde personer omfattes i den grad opplysningene kan knyttes til gjenlevende enkeltpersoner."

I utredningen er det altså virkningene for de gjenlevende som fremheves som relevant. Saksøker pekte også på domstolsloven § 126, 1.ledd som tillater at retten kan beslutte forhandling for lukkede dører, når hensynet til fornærmedes ettermæle krever det. Filmselskapet brukte disse eksemplene for å begrunne at det kreves positiv lovhjemmel til for å verne en avdød persons ære.

Filmselskapet trakk også frem åndsverkloven § 45c, 2.ledd som bestemmer at det vern en avbildet har mot offentliggjøring av bildene varer "i den avbildedes levetid og 15 år etter utløpet av hans dødsår". Saksøker viste også til straffeloven § 433 som oppstiller straff for å spre et trykt skrift som er inndratt eller beslaglagt, f eks på grunn av ærekrenkelser, men dette gjelder bare når det er gått mindre enn 15 år fra beslutningen. Filmselskapet brukte disse eksemplene til å hevde at etter tid blir den avdødes vern redusert.

Filmselskapet trakk også frem straffeloven § 390, og påpekte at det i teorien her hersket tvil om hvorvidt bestemmelsen vernet det å bringe offentlige meddelelser om huslige eller personlige forhold der den aktuelle person ikke lenger lever, jfr Henry John Mæland *Ærekrenkelser* 1986:180, sml Ole Tokvam *Personvern og straffeansvar – straffeloven § 390*, Oslo 1995:42-44. Den tilsvarende bestemmelse i dansk straffelov § 263 stk 3 og 4 inneholder et tillegg som ble ansett nødvendig for å presisere at avdøde personer var vernet. Filmselskapet oppsummerte at avdøde nyter et visst personvern i positiv lov, men at dette vernet var svakere – vesentlig svakere – enn vernet til levende personer.

Når det gjelder ulovfestede personvern, særlig omkring bruk av levende modell, finnes det ingen rettspraksis om avdøde. Filmselskapet hevdet at man måtte ha frihet til å behandle virkeligheten kunstnerisk, og henviste til Birger Stuevold Lassen "Om Dichtung und Wahrheit som rettspolitisk problemstilling", *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 1987:937. Det måtte være mulig, hevdet Filmselskapet, å benytte levende modeller som aktører i et samfunnskritisk drama.

Filmselskapet hevdet at det norske ulovfestede personvern representerte internasjonalt sett den sterkeste begrensningen man kjenner, og viste bl a til Johs Andenæs "Litteratur og ytringsfrihet", Lov og rett 2/1997:81, særlig s 99, hvor det heter:

"Jeg kjenner ikke noen rettsavgjørelse fra andre land som går like langt i å gi den enkelte rettsvern overfor kunstnerisk fremstilling som høyesterettsdommen av 1952."

Filmselskapet hevdet derfor at synet i Rt 1952:1217 ikke lenger kan anses som gjeldende rett, særlig når den aktuelle hovedperson er gått bort. Det er skjedd, hevdet Filmselskapet, en endring i hva samfunnet tåler av litterære skildringer, og viste bl a til Kaj Skagen *Himmelen vet ingenting* (1988) som et eksempel. I tillegg kommer et stort antall biografier og reportasjer av kjendiser i ukeblad mv, som også har bidratt til å endre holdningen. I dag har man derfor et nytt mediabilde.

Samtidig er det, hevdet Filmselskapet, skjedd en endring i synet på ytringsfrihet som prinsipielt gode, og viste for så vidt til NOU *Medieombud* 1996:12 s 46 og Carsten Smith "Høyesterett og mediene" i *Loven og livet* (1996:98-113). Filmselskapet viste også til Den europeiske menneskerettighetsdomstols avgjørelse i den såkalte Sunday Times-dommen, hvor det bla a heter:

"The Court is faced not with the choice between two conflicting principles, but with the principle of freedom of expression that is subject to a number of exceptions which must be narrowly interpreted."⁶

Man har ikke å gjøre med to likeverdige interesser, ytringsfriheten har – som Filmselskapet uttrykte det – en "fortrinnsrett".

Oppsummeringsvis fremhevet Filmselskapet at dommen fra 1952 bygget på at offentliggjørelse av boken ville kunne ha "vesentlige skadevirkninger". Dette var betinget av en nærhet i tid. I dag er det viktigere å legge vekt på den samtidshistoriske betydning som filmen har, av den litterære behandling som er funnet sted – og som er aktualisert av at romanen er kommet i nytt opplag for forholdsvis kort tid siden – at forfatteren gir et flatterende bilde av Gustav, det generelle hensynet til kunstnerisk frihet, og at det er gått 71 år siden drapene, og over ti år siden Gustav døde.

Filmselskapet nedla slik

påstand:

"Filmen *To mistenkelige personer* kan fremføres offentlig."

2.2. *Anførsler fra Gustavs etterlatte*

Gustavs etterlatte tok utgangspunkt i at Filmselskapet ønsket å trekke 1952-dommen frem fra glemselen, mens de – på sin side – ønsket at dommen skulle representere et endelig punktum. Gustav var født i 1907, og var dermed 19 år da drapene ble begått og 45 år i 1952 da dommen ble avsagt. Barna hans er i dag middelaldrende mennesker som risikerer å bli trukket utav anonymitetens skygge på grunn av ny fremføring av filmen. Ytringer kan ramme tredjepersoner, også uskyldige personer.

Dommen fra 1952 er spesiell. Det er ikke ofte man finner avgjørelser i noe i nærheten av "rettstomt rom". Høyesterett viser en dristighet i sin argumentasjon, men støttet seg på betydelig ekspertise: Overlege Leikvam kjente selv Gustav, som litterære sakkyndige støttet man seg på Jens Gundersen og teatersjef Hergel, man hadde representanter for presseforbundet, forleggerne Henrik Groth og Harald Grieg, og daværende leder av Den

⁶ Sitert etter NOU 1996:12 *Medieombud* s 46.

norske Forfatterforening, Gunnar Heiberg. Man hadde tilgjengelig juridiske betenkninger, bl a fra Johs Andenæs.⁷

Dommen er ment å representere en prinsipiell avgjørelse. Resultatet ble forbud mot offentlig fremføring – alternativet hadde kanskje vært ødeleggelse av filmens original og alle kopier. Man har imidlertid ikke mange beføyelser å gripe til i en sivil sak som bygger på ulovfestede prinsipper. Spesielt kan man merke seg at skadeserstatningsloven § 3-6, som hjemler oppreisning (erstatning for ikke-økonomisk skade) ved visse personvernkrænkelser, forutsetter at de objektive vilkår for straffbarhet er til stede. Dette skyldes bestemmelsens forhistorie, den er en videreføring av den tidligere straffelovens ikrafttredelseslov § 12. Ettersom filmens offentlige fremføring ikke ville representere en strafferettslig krænkelse, f eks av straffeloven § 390 om krænkelser ved å gi offentlige meddelelser om personlige eller huslige forhold, forelå ikke vilkårene for å gi oppreisning etter rettstilstanden i 1952 (og straffelovens ikrafttredelseslov § 12). Heller ikke etter gjeldende rett foreligger vilkår for å gi oppreisning. Det er vel tvilsomt om retten hadde andre muligheter enn å gi forbud mot offentlig fremføring.

Dommen er nå 45 år gammel, drapene er 71 år gamle. Gustav slapp selv å oppleve en offentlig fremføring. Holdninger eller rettsoppfatninger kan endre seg raskt, man har sett dette i forhold til grensen mellom lovlige og ulovlige erotiske ytringer (pornografi), abortspørsmålet, homofili ... Innen litteraturen kan det være tilstrekkelig å nevne stikkord som Miller, Mykle, Jæger og Krohg.

I samme periode har personvernet blitt betydelig styrket. I 1978 fikk man personregisterloven og Datatilsynet ble opprettet. I forhold til ærekrenkelser har man fått en omfattende rettspraksis hvor bl a sondringen mellom "offentlige personer" og vanlige borgere er blitt utdypet. Man har fått en mer pågående og personfokuseret presse.

En offentlig fremføring av filmen vil imidlertid lett identifisere de etterlatte.

Høyesteretts interesseavveining i 1952-dommen henger sammen med rettstridsvurderingen. Anonymitet har en egenverdi, også for ektefelle og barn, nå og i fremtiden. Naturligvis skal man tillate bruk av dokumentarisk stoff, men denne bruk må tåle en avgrensning i forhold til likeverdige hensyn. Dette er nødvendig, også for å realisere formålet innenfor ytringsfrihetens og personvernets ramme. Man må foreta en avveining, man må tillate at et glemselens slør trekkes over visse begivenheter, og man må ta hensyn til de pårørende i et lengre tidsperspektiv.

Gustavs barn vokste opp beskyttet av dette glemselens slør. En offentlig fremføring av filmen på den nåværende tidspunktet medfører risiko for at dette skal bli revet vekk. I forhold til barna må man ta hensyn til det som er realiteter – det gjelder ikke bare en offentlig fremføring av filmen, men også den sannsynlige personorienterte markedsføring lanseringen vil medføre. Barna vil gjenoppleve den problematiske fortid, men det gjelder også hensyn til barnebarn og andre pårørende – hvorfor skal de utsettes for disse påkjenningene?

Og hva er Filmselskapets motiver? Ønsker selskapet å sprengte ytringsfrihetens yttergrenser? Det er åpenbart også et kommersielt motiv bak ønsket om offentlig fremføring. Er det nødvendigvis et godt formål å gjenopplive gamle begivenheter? I forkant av Treholt-saken erfarte man hvordan eldre saker ble trukket frem. Fra England har man beretningen om hvordan en tiltrodd person gjorde chifferhemmeligheter tilgjengelig for KGB, det ville vært ødeleggende om denne historien ble offentliggjort.

Gustavs etterlatte har merket seg Birger Stuevold Lassen "Om Dichtung und Wahrheit som rettspolitisk problemstilling", *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 1987:937, hvor det argumenteres for offentlighetens interesser, og som kan tas til inntekt for hvilket resultat som anses ønsket i

⁷ Betenkningen er forholdsvis nylig utgitt – Johs Andenæs *Juridisk utredning om filmen "To mistenkelige personer"*, 1995.

nærværende sak. Men utfra menneskelige hensyn bør man la den hvile i glemselens skygge – filmens kunstneriske kvaliteter er ikke tema i den aktuelle sak. Vurderingen må ikke skje fra evighetens synsvinkel, men i forhold til konkrete personer.

Naturligvis har saken en prinsipiell side. Man kan reise spørsmål om hvorvidt 1952-dommen var riktig, eller om hvorvidt den bør opprettholdes i dag. Den gang gjennomførte retten en konkret vurdering og la større vekt på personvernet enn på Filmselskapets ønske om offentlig fremføring av filmen. Retten fant at det ikke var nødvendig for filmens budskap å legge den så nær opp til begivenhetene.

Retten fylte et rettsomt rom, men hadde analogier å argumentere utfra. Gustavs etterlatte pekte særlig på straffeloven § 252 som verner avdødes minne og hvor avdødes nærmeste krets er gitt påtalerett, og på straffeloven § 390 som setter forbud mot å bringe offentlig meddelelse om huslige eller personlige forhold, et forbud som også barna har interesse i å påberope seg.

Filmselskapet har påberopt seg Den europeiske menneskerettighetsdomstols avgjørelse i den såkalte Sunday Times-dommen. Dette gjaldt imidlertid en artikkelserie om thalomideskadde i forbindelse med en rettssak mot markedsføreren. Sunday Times engasjerte seg ved å bringe dramatisk bakgrunnsstoff. Distributøren hevdet at dette representerte "contempt of court" etter engelske prinsipper, men Sunday Times fikk medhold av Menneskerettighetsdomstolen.

Det er imidlertid vesentlige forskjeller i nærværende sak sammenlignet med Sunday Times-dommen. Her er det ikke organisasjoner eller fremstående personer som er motpart, men anonyme enkeltpersoner som ønsker å forbli anonyme. Man kan hente liten hjelp fra denne saken i en konkret avgjørelse.

Hvem ønsker egentlig å fastslå at filmen kan fremføres offentlig? Hvis fremføring bare skjer for lukkede kretser, vil det ikke sjenere de etterlatte, som frykter at filmen gjøres tilgjengelig for et betydelig publikum. Man risikerer at filmen fremføres i Norsk rikskringkasting, noe som vil ha en maksimal effekt. Åpenbart er det også økonomiske motiv bak ønsket om offentlig fremføring.

Drivkraften bak kravet er "media", som danner et meget variert spektrum. Ønsket er ikke en beskyttelsesverdig interesse. Selv om man anser at sensur er en uting, så er kontroll nødvendig, her er det ikke prinsipiell forskjell mellom lov, ulovfestet personvern eller egenjustis. Forbudet mot offentlig fremføring vil fortsatt ikke hindre fremføring for begrensede kretser.

I denne vurderingen spiller ytringsfrihetens grenser mindre rolle.

Hvilken betydning har 1952-dommen fått for senere rettsutvikling? Dommen fremstår som et fyrtårn, men den er ikke bare en konkret enkeltavgjørelse. Norsk film har forholdsvis nylig⁸ i brev gitt uttrykk for at selskapet ikke vil tillate filmen fremført offentlig under henvisning til dommen. De prinsipper dommen bygger på, styrkes faktisk med årene.

Birger Stuevold Lassen har i "Om Dichtung und Wahrheit som rettspolitisk problemstilling", *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 1987:937 kritisert dommen og mener at Høyesterett gikk for langt. Det henvises til et endret mediebilde og omlegging av informasjonsformidling – forhold som skulle tale for at man i dag ville komme til et annet resultat.

Rettspraksis gir imidlertid et annet bilde. Rt 1960:1147 gjelder en reportasje i et billedblad, og vurderingen her bygger direkte på 1952-dommen.

Etter frifinnelse i Høyesterett fant Lagmannsretten (RG 1967:65) det gjort sannsynlig at Aasta Midtbø på grunnlag av rettsgrunnsetningene om personlighetens rettsvern hadde krav på at boken *Den ukjente morder* fortsatt ikke ble utgitt eller omsatt.

⁸ Jfr Hanssons innledning.

Rt 1986:1307 gjaldt en person som var tiltalt for legemsbeskadigelse ved å ha bitt av en del av fornærmedes øre. I lagmannsretten ble tiltalte frifunnet, men dømt for legemsfornærmelse med skadefølge. En avis hadde gitt et nærgående referat av forhandlingene i lagmannsretten med betydelig oppslag og med gjengivelse av bilde og navn på tiltalte. Selv om rettsreferatet i det vesentlige var riktig, hevdet tiltalte at det forelå et straffbart forhold fra redaktørens side ved at den ærekrenkende omtale savnet aktverdig grunn og måtte anses utilbørlig.

RG 1995:1145 omhandler et ukeblad som i flere artikler hadde omtalt en kjent artist og gitt nærmere opplysninger om hans ekteskapsbrudd og utroskap. Artikkene ble funnet å være utilbørlige og i strid med straffeloven § 390.

Disse eksemplene viser at 1952-dommen er en levende rettskilde, og at vurderingene der fremdeles har sin gyldighet.

Etter dette nedla Gustavs etterlatte følgende

påstand:

"Forbudet mot offentlig fremføring av filmen *To mistenkelige personer* opprettholdes."

3 Vitneførsel

Saksøker førte som vitne Arne Skouen, Bente Erichsen og Andreas Skartveit. Retten har tatt hensyn til disse vitneutsagn og innarbeidet opplysningene slik det fremgår av rettens bemerkninger.

4 "Rettens"⁹ bemerkninger

Retten er invitert til å ta stilling til hvorvidt filmen *To mistenkelige personer* skal tillates fremført offentlig.

Utgangspunktet for rettens vurdering er naturlig nok 1952-dommen, som fastslår at en offentlig fremføring – på dette tidspunkt – ville krenke Gustavs ulovfestede personvern. Det er ikke naturlig å vurdere hvorvidt denne rett ville ha kommet til et annet resultat om den hadde tatt stilling til dette spørsmålet i 1952, det er en hypotetisk problemstilling som faller utenfor rammen av nærværende tvist. For retten fremstår dommen som en sentral rettskildefaktor, og retten finner, i likhet med saksøkte og saksøker, at det prinsipp dommen gir uttrykk for, en rekke ganger er blitt stadfestet i norsk rett.

Foruten de dommer som er påberopt av saksøkte, viser retten for sin del til Rt 1977:1035, den såkalte "Journaldommen." Dommen omhandler en pasient som hadde vært behandlet ved offentlig sykehus, og som krevet å få gjøre seg kjent med sykejournalen. Han ble gitt rett til dette uten at det var reist rettssak hvor sykejournalen var krevet fremlagt som bevis. Avgjørelsen ble bygget på alminnelige rettsgrunnsetninger, idet spørsmålet ikke ble ansett uttømmende regulert ved forvaltningsloven og offentlighetsloven.

Retten viser også til Rt 1991:616 som gjaldt en ansatt i et gatekjøkken som ble frifunnet for tiltale for underslag fra arbeidsgiveren. Påtalemyndigheten fikk ikke anledning til å legge frem som bevis opptak som arbeidsgiveren hadde foretatt i hemmelighet ved bruk av videoopptak på arbeidsplassen, Høyesterett anså at en slik fremgangsmåten medførte et inngrep i den personlige integritet at den ut fra alminnelige personvern hensyn i utgangspunktet bør ansees uakseptabel.

⁹ Litt pretensjøs omtaler panelet seg som *retten*, denne tilsnikelsen tilgis sikkert i sammenhengen.

Endelig viser retten til RG 1993:77 som omhandlet en avskjedigelsessak. A var ansatt som systemkonsulent i X. Han ble sagt opp etter at hans stilling var blitt overflødig og han ikke hadde akseptert tilbud om ny stilling. I oppsigelsestiden oppdaget han at administrerende direktør B hadde gått inn på hans private brukerområde i bedriftens databaserte postsystem. A skrev da to fiktive brev til og fra konsernledelsen, som førte til at han ble avskjediget etter at B igjen hadde gått inn på As brukerområde. Retten fant at avskjeden var urettmessig. Det ulovfestede personvern tilsa at Bs handlemåte innebar en krenkelse av de krav en arbeidstaker har på beskyttelse av privat informasjon.

Alle disse dommene bygger på og utvikler prinsippene fra 1952-dommen – det ulovfestede personvern er ikke bare relevant for formidling av opplysninger til allmennheten (som i 1952-dommen), men også den enkeltes rett til å gjøre seg kjent med opplysninger som angår vedkommende selv ("Journaldommen"), og adgangen til i hemmelighet å innhente private opplysninger ("Gatekjøkkendommen" og "Epost-dommen").

Retten konstaterer derfor at man ikke bare har å gjøre med en enkeltstående dom fra 1952, men et prinsipp som er levende og stadig utvikles i rettspraksis.

Når dette er sagt, vil retten likevel fremheve at man ikke utelukker at man ved en lignende sak i dag ville ha kommet til et avvikende resultat på bakgrunn av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art 10(2). Denne inneholder bl a et krav om at inngrep i ytringsfriheten må være "prescribed by law", og det kan være tvilsomt om en henvisning til ulovfestede, alminnelige rettsgrunnsetninger tilfredsstillende dette kravet, jfr Kyrre Eggen *Vernet om ytringsfriheten etter art. 10 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen* (1994), særlig s 77-95. Det kan nok være tvilsomt om man – om saken i dag var kommet opp – ville funnet at en ren henvisning til et ulovfestet prinsipp tilfredsstilte lovskravet i art 10. Men når dette prinsipp er gjentatt og lagt til grunn i en rekke dommer – slik partene og retten har redegjort for – vil man på grunnlag av dagens rettstilstand sikkert finne lovskravet tilfredsstillende. Det er ikke noe vilkår at prinsippet som begrenser ytringsfriheten skal fremgå av formell lov, det er tilstrekkelig at det fremgår av andre typer rettskildefaktorer, i dette tilfellet særlig rettspraksis.

Retten har imidlertid ikke oppfordring til å forfølge denne argumentasjonen, da den anser det utvilsomt – slik påvist ovenfor – at det ulovfestede personvern er del av gjeldende, norsk rett.

Når retten først er kommet til at man må ta stilling til hvorvidt det ulovfestede personvern vil krenkes ved offentlig fremføring av filmen, må retten foreta en avveining. Her kan utgangspunktet tas i to ulike synspunkt.

For det første kan man anse at ytringsfrihet og personvern er to likeverdige interesser som begge har krav på vern, og hvor man må bygge på en avveining mellom interessene og la den interesse som veier tyngst, bli avgjørende. Det synes nærmest som om Høyesterett i dommen fra 1952 bygget på et slikt avveiningsprinsipp, kanskje skjerpet dit hen at man stiller spørsmålet om den eventuelt rettmessige personvern-krenkelsen var nødvendig for å fremme den aktuelle ytring. I dette tilfellet likestilles de to interesser, eller – om man legger det som av partene er kalt "nødvendighetsprinsippet" til grunn – gis personverninteressene en viss forrang.

For det annet kan man anse at ytringsfrihet som en grunnleggende frihet som man – i likhet med det sitat som er gjengitt ovenfor fra den såkalte Sunday Times-dommen – bare skal kunne gjøre unntak fra i begrensede tilfelle "which must be narrowly interpreted". Etter dette syn anses altså ytringsfrihet som en overordnet interesse som man utfra personvern hensyn bare kan gjøre begrensede unntak fra.

Retten finner å kunne se bort ifra det man kan kalle "nødvendighetsprinsippet", dvs at bruk av levende modell eller annet som kan oppfattes som krenkelser av personvernet bare tillates der hvor det er nødvendig for ytringen.

Retten finner også at de to modellene ikke er avgjørende for argumentasjonen. Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen har et vern om en persons ære i art 8, og etter omstendighetene må det også innenfor denne foretas en viss avveining. Selv om man bygger på en avveiningsmodell, er det ikke slik at ytringsfrihet og personvern møter hverandre med på forhånd tilordnete vekter. Vektene til de to hensynene må bestemmes av de nærmere konkrete omstendighetene i saken. Hensyn som taler for å gi ytringsfrihet større vekt, vil f.eks. være at det gjelder allmenn- eller partipolitiske spørsmål hvor hensynet til offentlig debatt veier særlig tungt, at de gjelder forhold knyttet til en offentlig person, eller hensynet til fri, kunstnerisk bearbeidelse av et stoff. Hensyn som taler for å gi personvern større vekt vil f.eks. være at den aktuelle person er en privatperson, at opplysningene er av særlig følsom karakter (sml f.eks. katalogen i personregisterloven § 6, 2.ledd) eller konsekvensene for den enkelte av at opplysningene blir gjort kjent.

Uansett om man legger til grunn "unntaksmodellen" eller "avveiningsmodellen" kommer man derfor ikke utenom en konkret vurdering av den enkelte saks faktiske omstendigheter. Slik retten ser det vil derfor den motsetning som man rent teoretisk kan stille opp mellom de to modellene, i praksis lett reduseres til en diskusjon om den vekt som skal legges på de ulike faktiske omstendigheter man finner i den konkrete sak.

Retten legger likevel til grunn at det skal en viss *overvekt* av personverninteresser til for å gjøre unntak fra ytringsfriheten, uten at den finner grunn til å forsøke nærmere å redegjøre for hva denne overvekt skal bestå i.

I nærværende sak er flere forhold trukket frem som avvikende fra de forhold Høyesterett bygget sin vurdering på i 1952.

For det første *mediebildet*. Retten finner det klart at filmen relativt sett hadde større gjennomslagskraft i 1952 enn i dag – først og fremst fordi filmen sto mer sentralt som et populært massemedium i dag, hvor filmen må konkurrere med fjernsyn, videogrammer mm. Det at ytringen er fremsatt i form av en film mener retten knapt kan tillegges selvstendig vekt – i forhold til at den blir fremsatt i f.eks. et ukeblad, en fjernsynssending eller lagt ut som en side på Internettet.

Det er i tilknytning til denne påstand også hevdet at man bør ta hensyn til en utvikling i hva allmennheten "tåler" av opplysninger om personlige forhold. Retten ser ikke bort ifra at det har vært en slik utvikling, men nøler med å legge selvstendig vekt på et slikt forhold. Det kan da synes som man argumenterer utfra det forhold at om personer unnlater å ta til motmæle utfra kulanse, eller ubehag ved gjennom enda tydeligere å tre inn i offentlighetens lys, kan ved sin blotte passivitet bidra til en rettsutvikling som ytterligere svekker deres generelle personvern.

For retten fremtrer det også nærliggende å fremheve de endringer i samfunnet som er skjedd i løpet av de siste tiår er skjedd i forhold til holdningen i synet på og vurderingen av personlige forhold som skilsmisse, barn født utenfor ekteskap, homofili mv ikke nødvendigvis kan tilskrives en endring i mediebildet, men en utvikling av generelle, samfunnsskapte normer.

For det andre *hensynet til de involverte parter*. Retten slutter seg til saksøker, som fremhever betydningen av at Gustav døde for mer enn ti år siden.

Det kan da ikke være av hensynet til Gustav at man unnlater å fremføre filmen offentlig. Riktignok har avdøde et visst vern mot ærekrenkelser mv, men retten finner det ikke naturlig å anta at en offentlig fremføring vil bidra til å krenke hans minne utover det som følger av roman – og romanen er utgitt på nytt etter Gustavs død – eller den vedvarende interessen for rettssaken fra 1952. Som partene har redegjort for, finnes det lovbestemmelser i gjeldende rett som verner avdødes minne. Det kan argumenteres for at når det finnes lovbestemmelser, må disse anses som en uttømmende regulering av avdødes vern. Men det kan også argumenteres for at disse bestemmelsene er holdepunkter for et mer generelt prinsipp om at avdøde nyter et

mer visst vern. Retten anser det vel slik at selv om det finnes visse lovbestemmelser, er det ikke noe som tyder på at lovgiver systematisk har vurdert alle bestemmelser i forhold til det behov som avdøde har for vern om sitt minne eller personlige opplysninger. Tokvam diskuterer f.eks. forholdet til straffeloven § 390, som ikke nevner avdøde særskilt, og konkluderer med at "[d]e hensyn som taler for et vern av de døde personers omdømme mot ærekrenkelser vil også kunne anføres til inntekt for at døde personer bør ha vern etter § 390" (Ole Tokvam *Personvern og straffeansvar - straffeloven § 390*, CompLex 4/95, Tano, Oslo 1995:44). Gjeldende rett er altså usikker, men for retten fremstår det slik at det i dette tilfellet under enhver omstendighet ikke er grunn til å legge vekt på hensynet til den avdøde Gustavs minne.

Man står derfor tilbake med hensynet til gjenlevende ektefelle, barn eller barnebarn. Retten har ingen konkret kunnskap om disse personene eller deres livssituasjon, og finner heller ikke det sannsynlig at slike opplysninger ville være relevante for rettens vurdering. Retten anser likevel forbindelsen til filmens Gustav såvidt fjern at den finner det usannsynlig at noen av disse personene skulle lide særlig overlast om filmen i dag ble tillatt fremført offentlig. Den merbelastning som dette måtte medføre, må være forholdsvis marginal. Retten finner det usannsynlig at noen vil holde de etterlatte ansvarlig for hva som skjedde den gang, og finner det heller ikke sannsynlig at de vil bli utsatt for negative sosiale sanksjoner i form av hån eller lignende. Episoden ligger til det for langt tilbake i tid, og mellom denne episoden og i dag rommes krig og grusomme forbrytelser som bidrar til å gi drapene – uansett hvor brutale de måtte være – et preg av historie.

Retten legger en viss vekt på kunstneres adgang til bruk av *levende modell*. Som teatersjef Knut Hergel uttrykte det i byrettens dom, som lå til grunn for 1952-dommen, har levende modeller alltid vært brukt av kunstnere – "forfattere og kunstnere øser av livet". Ofte vil bruken være maskert slik at ingen – heller ikke modellen selv – gjenkjenner seg i den kunstneriske behandlingen av stoffet. Men selv om man kan gjenkjenne modellen, vil det ikke være tilstrekkelig for å hevde at det foreligger en personvernkrænkelse. Det vil kanskje først og fremst være det ulovfestede personvernet som trekker grensen for bruk av levende modeller, selv om også straffeloven § 390 – som setter forbud mot offentlige meddelelser om personlige eller huslige forhold – også kan være aktuell. (Jfr. Jon Bing *Forlagsavtalen*, Universitetsforlaget, Oslo 1975:137-143).

Fra tid til annen blir også *retten til å bli glemt* trukket frem som en egen interesse. I forbindelse med konsesjon for direktekoblede, datamaskinbaserte systemer med redaksjonelt stoff på Datailsynet opprinnelig en plikt til at "omtale av begivenheter der navngitte enkeltpersoner er mistenkt, tiltalt eller dømt for straffbare forhold anonymiseres eller blokkeres for søking ved utgangen av det år artikkelen er 7 år gammel". (Siteret etter Jon Bing *Journalister, aviser og databaser*, CompLex 14/87, Universitetsforlaget, Oslo 1987:24). Etter at slikt stoff også er gjort tilgjengelig på kompaktplater (CD-ROM) har Datailsynet revidert disse vilkårene. Man ser her en konflikt mellom den enkeltes ønske om å trekke "et glemselens slør" over uheldige sider av sin fortid og behovet for å gjøre tilgjengelig vår felles historie. Tradisjonelt lå det et visst praktisk vern i at opplysninger i gårstdagens, for ikke å snakke om forrige års, aviser var vanskelig tilgjengelig. Det er ingen tvil om at informasjonsteknologi har gjort slike opplysninger lettere tilgjengelig, og derfor i noen grad revet i stykker det tradisjonelle "glemselens slør". Når den offentlige hukommelse slik blir forbedret, vil man derfor i praksis nok måtte leve med konsekvensene av egne handlinger lenger enn tidligere. Det er ikke naturlig for retten å legge noen spesiell vekt på hensynet til "retten til å bli glemt" i denne sammenheng, men retten mener vel at man bør være ytterst tilbakeholden med å innføre en rettslig regulering av den offentlige hukommelse i forhold til ytringer som var lovlige og berettigede på det tidspunkt de ble fremsatt.

Retten finner altså at det ikke er særlig tungtveiende personverninteresser som taler mot at filmen i dag tillates offentliggjort. På bakgrunn av den interesseavveining som retten har forsøkt å redegjøre for ovenfor, finner retten derfor at filmen må kunne tillates fremføres offentlig.

Dom:

Filmen To mistenkelige personer tillates fremført offentlig.

Dommen er enstemmig.

Anne Lise Ryel

Jon Bing

John Stanghelle